

Opgave 2 Neuroplasticiteit en wilsbekwaamheid

‘Studeer, slaap, maak muziek, stress niet, maak vrienden, geniet aanzien, drink niet, zweet, speel en kies je ouders met zorg’.

Dit zijn volgens de Nederlandse hoogleraar psychiatrie René Kahn de tien geboden voor ons brein. In zijn gelijknamige boek uit 2011 geeft de hoogleraar adviezen hoe we het beste voor onze hersenen kunnen zorgen. Het boek beslaat tien hoofdstukken, één hoofdstuk voor elk gebod. Overigens wordt het tiende gebod met een knipoog gegeven; over wie je ouders zullen zijn, heb je ook volgens Kahn niet zoveel te zeggen. In een recensie van dit boek wordt het vermogen besproken om bewust onze hersenen te veranderen door middel van ons gedrag. Dit vermogen wordt ‘neuroplasticiteit’ genoemd. In een recensie van het boek wordt de opvatting van Kahn besproken:

tekst 4

Volgens Kahn moeten we de hersenen zien als spieren die we verzorgen en trainen. ‘Het brein is een niet veel minder flexibel, vormbaar en trainbaar deel van ons lichaam dan onze spieren.’ Daar zijn mensen zich nog te weinig van bewust.

Het is opmerkelijk, schrijft Kahn, hoeveel aandacht we hebben voor fysiek welbevinden en uiterlijke schoonheid, en hoe relatief weinig voor cognitieve en sociale gezondheid. Dat is niet gestoeld op inzichten uit de biologie, want ‘de hersenen zijn net zo beïnvloedbaar als elk ander orgaan in ons lichaam.’ Hoeveel invloed we precies hebben is nog niet bekend, maar het is groot genoeg om verschil te maken.

bron: Isabelle Buhre, recensie ‘De tien geboden voor het brein’, 2 maart 2012

De aanmoediging van Kahn om bewust invloed uit te oefenen op onze hersenen lijkt een reactie op de bestseller *Wij zijn ons brein* van de Nederlandse arts en hersenwetenschapper Dick Swaab.

Discussies in de hersenwetenschap raken snel aan het filosofische lichaam-geestprobleem. In deze discussie worden standpunten ingenomen vanuit onder andere het dualistisch epifenomenalisme, het monistisch epifenomenalisme en de identiteitstheorie.

- 3p 6 Tot welke van deze drie stromingen kan de opvatting van Kahn, zoals beschreven in de inleiding en tekst 4, **niet** behoren? Beargumenteer je antwoord voor elk van de drie stromingen.

In de genoemde recensie wordt over Swaabs bestseller het volgende geschreven:

tekst 5

In *Wij zijn ons brein* wordt de manier waarop onze hersenen ons gedrag bepalen beschreven, vanaf de baarmoeder tot de dood. 'Na lezing van dit boek zul je beter begrijpen waarom je bent wie je bent' aldus de uitgeverij – een hele claim, die op mechanisch niveau klopt, maar nog niet veel zegt over je persoonlijkheid, individuele doelen of de inhoud van je gedachten.

naar: Isabelle Buhre, recensie 'De tien geboden voor het brein', 2 maart 2012

In tekst 5 wordt kritiek geleverd op een mechanistische visie op de menselijke geest. Deze kritiek kan ook worden begrepen vanuit het onderscheid tussen elektrische impulsen van onze hersenen en de persoonlijke ervaring of beleving die we hebben.

René Descartes hanteert in zijn filosofie een mechanistische visie op het lichaam en de hersenen.

- 3p 7 Beargumenteer dat Descartes het eens zou zijn met kritiek op een mechanistische visie op de menselijke geest.

Geef in je argumentatie het twijfelexperiment van Descartes weer en leg uit hoe dit experiment leidt tot een onderscheid in twee substanties.

Het besproken boek van Kahn volgt op andere boeken die ook uitgaan van het belang van neuroplasticiteit. Zo wordt in *Je bent niet je brein* van de Amerikaanse onderzoeker en psychiater Schwartz en Gladding het idee van verantwoordelijkheid voor ons brein uitgewerkt tot een psychologische zelfhulpmethode.

Deze zelfhulpmethode zou bijvoorbeeld gebruikt kunnen worden bij een drankverslaving die zich uit als een geestelijke en lichamelijke behoefte aan alcohol. Om controle te krijgen over de slechte gewoonten en ongezonde gedachten die horen bij een drankverslaving, moet je volgens de auteurs de misleidende boodschappen van je brein doorzien en vaststellen dat deze niets te maken hebben met wie je werkelijk bent. Zo kun je door 'zelfgestuurde neuroplasticiteit' de aandacht van je geest gebruiken om de fysieke structuur van je brein te veranderen en van een drankverslaving af te komen.

Centraal daarbij staat volgens de auteurs het bewuste gebruik van de vrije wil dat in het boek zelfbeschikking wordt genoemd. Zij veronderstellen daarbij dat we onze hersenen hebben en niet onze hersenen zijn.

Hoewel het idee van zelfgestuurde neuroplasticiteit als zelfhulpmethode ten tijde van het leven van Descartes niet bekend was, laat zijn filosofie tot op zekere hoogte toe dit idee te begrijpen en te beschrijven.

Descartes maakt in zijn filosofie een onderscheid tussen de acties en de passies van de ziel en bij beide maakt hij weer een onderverdeling.

- 4p 8 Leg de acties en de passies van de ziel en de twee onderverdelingen uit door deze toe te passen op de hierboven beschreven zelfhulpmethode. Gebruik voor de toepassing van de onderverdeling van de passies van de ziel het voorbeeld van de drankverslaafde.

De auteurs van het boek *Je bent niet je brein* noemen het vermogen tot vrije wil of zelfbeschikking, met een verwijzing naar de experimenten van hersenonderzoeker Benjamin Libet, ook wel het vetorecht. Daarbij veronderstellen ze dat de begrippen 'vrije wil', 'zelfbeschikking' en 'vetorecht' dezelfde betekenis hebben:

tekst 6

Het bewuste gebruik van je vrije wil laat zien dat jij niet degene bent die de misleidende gedachten, impulsen en neigingen veroorzaakt, maar dat je brein dat doet!

Je zelfbeschikking, vetorecht, biedt je het vermogen om weerstand te bieden aan de destructieve boodschappen en neigingen die van je brein afkomstig zijn.

Wanneer je je aandacht op constructief, gezond gedrag richt, worden er in je hersenen met behulp van zelfgestuurde neuroplasticiteit nieuwe hersenverbindingen aangemaakt die dat gedrag tot voorkeursgedrag maken. Dit is de manier waarop je je brein kunt veranderen!

bron: Jeffrey Schwartz en Rebecca Gladding, 'Je bent niet je brein', 2011

In het boek geven de auteurs in een tussenzinnetje toe dat de betekenis van wat Libet ontdekte – en dat zij als basisidee van hun zelfhulpmethode gebruiken – onder filosofen en hersenwetenschappers nog steeds onderwerp van discussie is.

- 3p **9** Denk jij dat het bewuste gebruik van een vrije wil, zoals beschreven in tekst 6, mogelijk is? Geef in je antwoord zowel een argument voor als een argument tegen op basis van Libets experiment. Beargumenteer vervolgens of jij, op basis van het door jou ingenomen standpunt, wel of niet 'je brein bent'.

In de psychiatrische literatuur, waartoe ook de boeken *De tien geboden voor het brein* en *Je bent niet je brein* behoren, is er behalve de discussie over zelfbeschikking als vetorecht ook discussie over de grenzen aan zelfbeschikking. In deze discussie wordt zelfbeschikking vaak aangeduid als 'wilsbekwaamheid' en het ontbreken ervan als 'wilsonbekwaamheid'. Wilsbekwaamheid speelt bijvoorbeeld een belangrijke rol wanneer een psychiater een patiënt gedwongen wil behandelen, dat wil zeggen zonder instemming van de patiënt. In dat geval moet een patiënt wilsonbekwaam of ontoerekeningsvatbaar zijn verklaard.

Filosofe Neelke Doorn vindt dat het begrip 'wilsbekwaamheid' in de psychiatrie op onbevredigende wijze wordt gehanteerd. In haar boek uit de reeks *Psychiatrie & Filosofie* probeert ze aan de hand van de filosofie van Peter Strawson een zinvoller begrip van zelfbeschikking of wilsbekwaamheid te ontwikkelen:

tekst 7

Om op een zinvolle manier invulling te geven aan het recht op zelfbeschikking kunnen we niet volstaan met een abstract mensbegrip, maar hebben we een rijkere duiding van de mens nodig, waarin zijn volle levenssamenhang tot uiting komt.

In plaats van zich te richten op de verschillende standpunten kijkt Strawson naar de mogelijkhedenvoorwaarden van de vrije wil. Dit transcendentale niveau gaat vooraf aan de discussie tussen deterministen, libertariërs en compatibilisten.

Als de wil zo nauw verbonden is aan de menselijke levenssamenhang, zoals Strawson laat zien, dan is het voor een goed begrip van wilsbekwaamheid noodzakelijk dat het steunt op een duidelijke visie op de menselijke identiteit.

naar: Neelke Doorn, 'Wilsbekwaamheid, weldoen, autonomie, identiteit', 2009

Doorn verbindt haar ideeën over zelfbeschikking of wilsbekwaamheid, zoals gebruikt in het vakgebied van de psychiatrie, aan morele verantwoordelijkheid.

Ook bij Strawson zijn de wil en verantwoordelijkheid aan elkaar verbonden. Strawson maakt een onderscheid tussen twee houdingen.

- 3p **10** Beargumenteer aan de hand van 'menselijke levenssamenhang' in tekst 7 dat Strawson een zinvolle invulling kan geven aan wilsbekwaamheid. Beargumenteer daarna waarom de objectiverende houding van Strawson de zinvolle invulling van wilsbekwaamheid kan ondermijnen. Beargumenteer ten slotte met een afweging van de vorige twee argumenten of jij het eens bent met Doorns stellingname in tekst 7.

Om beter te begrijpen wat zelfbeschikking of wilsbekwaamheid betekent, gaat Doorn ook in op de vraag wat de vrije wil inhoudt. Volgens haar verwijst de vrije wil naar een psychische realiteit die niet meer als vanzelfsprekend wordt aangenomen in een tijd waarin de wereld steeds meer in natuurwetenschappelijke termen beschreven wordt.

Daarom is er volgens haar in de praktijk van de psychiatrie een beter begrip nodig van wat vrijheid en wilsbekwaamheid inhouden. Psychiaters moeten immers kunnen rechtvaardigen waarom zij de ene persoon wilsonbekwaam verklaren en gedwongen behandelen, terwijl ze dit bij een andere persoon niet doen. Doorn schrijft:

tekst 8

In deze conceptualisatie van wilsbekwaamheid is een grote rol weggelegd voor de notie van verantwoordelijkheid. Ook autonomie krijgt hierin een belangrijke plaats, zij het niet op de traditionele liberale manier. Door autonomie te baseren op positieve vrijheid probeer ik een uitweg te bieden uit de impasse die de discussie omtrent wilsbekwaamheid al meer dan dertig jaar in haar greep houdt.

naar: Neelke Doorn, 'Wilsbekwaamheid, weldoen, autonomie, identiteit', 2009

De benadering die Doorn voorstaat met betrekking tot wilsbekwaamheid in de psychiatrie, lijkt een geesteswetenschappelijke te zijn. Dit blijkt onder meer uit haar nadruk op het belang van levenssamenhang (tekst 7). Het begrip 'levenssamenhang' speelt ook een belangrijke rol in het werk van filosoof Wilhelm Dilthey. Hij bakende de geesteswetenschappen af van de natuurwetenschappen en verklaarde de hermeneutiek als eigen onafhankelijke methode van de geesteswetenschap. De hermeneutische cirkel staat daarbij tegenover de empirische cyclus die kenmerkend is voor de natuurwetenschappelijke aanpak.

Wanneer je psychiater wilt worden, waarvoor je eerst geneeskunde moet studeren, heb je een natuurwetenschappelijke achtergrond nodig. Zo wordt bijvoorbeeld als eis aan het middelbare schooldiploma gesteld dat je dit hebt behaald met het profiel Natuur & Gezondheid of met het profiel Natuur & Techniek.

- 3p 11 Kan het begrip 'wilsbekwaamheid' volgens jou beter worden benaderd vanuit de natuurwetenschap of vanuit de geesteswetenschap? Beargumenteer je antwoord met een uitleg en toepassing van de hermeneutische benadering of met een uitleg en toepassing van de empirische cyclus.